

hade även en diskussion kring hur detta källmaterial förhåller sig till en till viss del jämförande historiografisk genomgång av tidigare forskning från till exempel 1700- och 1800-talen varit intressant. I sin diskussion resonerar Pleiss att möten mellan lokalbefolkning och inkvarterad militärpersonal under en lång tid hade försvunnit ur det kollektiva minnet.

En tydligare diskussion hade även varit önskvärd när det gäller avhandlingens struktur. Här saknas exempelvis en reflektion kring hur bokens första del förhåller sig till de fyra fallstudierna som är bifogade i slutet av boken.

Sammanfattningsvis hade en mer utvecklad teoriapparat, en systematisk genomgång av källorna och en diskussion kring bokens struktur varit intressant. Det hade även varit givande att få veta mer om Pleiss arbetsprocess genom åren, som till exempel hans arbete med källor på tre olika språk. Inte desto mindre är Pleiss bok ett bidrag till de tre forskningsområden som nämns ovan – *Fremdenforschung*, *Imagologie* och *Okkupationsforschung*.

Malmö universitet

SUSAN LINDHOLM

Anna Larsson, Björn Norlin & Maria Rönnlund, *Den svenska skolgårdens historia: Skolans utemiljö som pedagogiskt och socialt rum* (Lund: Nordic Academic Press 2017). 290 s.

Inom utbildningshistoria finns flertalet intressanta forskningsområden men just skolgården har inte tidigare ägnats någon större uppmärksamhet. Nu, i och med *Den svenska skolgårdens historia*, ges ökad kännedom om en plats, eller ett rum, som har betytt och betyder mycket för många. Precis som författarna skriver är kunskaper om skolgården viktiga för att förstå skolans relation till det omgivande samhället. Deras ambition är att skapa en grundläggande förståelse för skolans utemiljö som ett sammanhållet pedagogiskt och socialt rum. Idén är också att närma sig utbildning från en plats där elevernas sociala liv haft stort utrymme. Även om skolgården är en sådan plats får inte elevers röster något större utrymme i boken som helhet. Framst är det vuxna röster som kommer till tals, vilket också påtalas i analysen: det är de vuxna som gjort störst avtryck i produktionen av skolgården som ett pedagogiskt och socialt rum.

Författarna har valt att låta sig inspireras av Lefebvres teori om produktionen av rum, också kallad enhetsteori, för att synliggöra att olika faktorer samverkar i skapandet av skolgården. Exempelvis blir skolgården till av de som uppehåller sig där men också av de som planerar och bygger skolgården. Skolgården påverkas också av det omgivande samhället, av väder och av

årstidsväxlingar. Skolgården är en social konstruktion och likväl som skolgården påverkar sociala handlingar så påverkas sociala handlingar av skolgården. Inspirerade av enhetsteorin menar författarna att rum och rumslighet består av materiella, mentala och sociala dimensioner som samverkar och att skolgården ska förstås som en integrering av dessa dimensioner. Utifrån Lefebvres teoretiska ramverk bygger författarna sin analytiska struktur på tre rumsliga dimensioner: "den representerade skolgården" – hur skolgården har tagit form och förändrats och vilka centrala idéer som kommit till uttryck i representationerna av skolgården; "den fysiska skolgården" – hur skolgården har sett ut i fysisk och materiell mening och vilka idéer som vid olika tidpunkter har präglat utformningen, samt "den levda skolgården" – de sociala praktiker som har pågått på skolgårdar och vilka symboliska och kulturella värden och erfarenheter som har förknippats med platserna av elever, skolpersonal och andra. I ett första skede är det svårt att se hur dessa olika dimensioner presenteras i bokens kapitel. Tonvikten är på "den representerade skolgården", den formellt och ovanifrån planerade skolgården, medan övriga rumsliga dimensioner hamnar något i bakgrunden. Även om "det levda rummet" och elevernas röster enligt min mening har för litet utrymme finns ändå en tydlighet gällande betydelsen av skolgården för barnens skull. Fysisk aktivitet och rörelse är ett genomgående tema i skapandet av skolgården och enligt författarna en del av skolningen. Skolgården som plats för rörelse och för fysisk aktivitet, där sociala kategoriseringar som ålder, kön och klass har betydelse, visar sig ha en lång historia.

Bokens tidsperspektiv är drygt 400 år och det är, som författarna själva betonar, svårt att fånga de tre dimensionerna på likartat sätt genom historien. Exempelvis är "den levda skolgården" på grund av källmaterialet vagt i början och mer synbar mot slutet. Som nämnts är "den representerade skolgården" tydligt beskriven under de olika tidsperioderna, vilket skapar en viss obalans. Men genom att ge ett historiskt perspektiv på skolgården, från etableringen av ett riksenhetligt nationellt skolsystem i samband med reformationen fram till i dag, och genom att synliggöra att skolgården formats av såväl det omgivande samhället som av människor och materialitet, beskrivs kontinuitet och förändring i den svenska skolgårdens historia.

Värt att nämna är också att den kronologiska ordningen inte är stringent. Som läsare känns det emellanåt som att vara på väg framåt ett steg men halka bakåt två, exempelvis när 1900-talet ska behandlas handlar alltför stora delar av texten om 1800-talet. I kapitlet om 1800-talet finns litet om hur lärare upplevt skolgården och inget om eleverna. Mestadels beskrivs den representerade och den fysiska skolgården. Det är, som författarna skriver, avhängigt källmaterialet, men möjligen ges 1800-talet för stort utrymme. Exempelvis ges också folkskolan ett eget kapitel, förvisso intressant men

frågan är om inte det som påverkade skolgården hade rymts inom perioden 1800–1905.

Källmaterialet är varierat, och likväl som det berikar skapar presentationen av det en del frågor. Exempelvis nämns att ett 30-tal elever verksamma i dagens skola har intervjuats utan att någon annan information ges. Ålder, kön och geografisk spridning hade exempelvis varit intressant att veta även gällande dessa informanter. Dessutom saknas information i fotnoterna om att intervjuer med elever verksamma i dag använts: det tycks som att enbart skolpersonal intervjuats i kapitlet om samtid och framtid.

Det är både intressant och givande att boken tar sin start redan från reformationen och skolväsendets nyordning. Även om källmaterialet från perioden 1600–1800 inte visar någon enhetlig information om utemiljön menar författarna att två övergripande pedagogiska traditioner syns: dels skulle utemiljön vara som stöd för utbildning genom måttlig lek, fysisk aktivitet och rekreation, dels skulle utemiljön, från 1700-talet, vara som ett komplement till olika ämnen genom att teoretisk kunskap också kunde göras praktisk. De största förändringarna under 1800-talet var gymnastikens införande och den arkitektoniska standardiseringen av skolmiljöer. Ytterligare en stor förändring som påverkade skolgården var när skolan inte längre enbart var för pojkar. När alla barn gavs möjlighet att gå i skolan förändrades också byggnadskrav, och skolgården förändrades för att ge utrymme för både pojkar och flickor. De styrda inslagen med gymnastik på rasterna får mig att tänka på de rastaktiviteter som flera skolor infört i dag, där den fria leken ersätts av organiserade aktiviteter någon/flera raster i veckan, bland annat för att möjliggöra lek och samvaro över både ålders- såväl som könsgränser.

Utöver demokratisering och modernisering gav idrottsrörelsens massiva genomslag avtryck i 1900-talets skolgård. Nu skulle skolgården göras så stor att den kunde rymma idrottsplats, skolträdgård och plats för elevers lek i det fria. Utemiljön delades upp i sektioner av olika slag. Moderniseringen medförde att centrala direktiv ökade. Praktiska åtgärder som asfaltering av skolgården låg i linje med tidens rationella och kostnadseffektiva lösningar. De problem som uppstod i och med grundskolans införande påverkade även skolgården, och efter 1970 kritiserades inte bara ordningen i grundskolan utan också de trista skolgårdarna. En tydligare formell och centraliserad idé om vad skolgårdar skulle innehålla, både socialt och materiellt, präglade därefter de sista decennierna av 1900-talet fram till decentraliseringen. Intressant är att kommunernas ökade befogenheter inte medförde några större förändringar och att det då synliggjordes en starkare statlig styrning av skolgården, enligt författarna, exempelvis genom Boverkets (2015:8) vägledning.

Att eleverna upplever skolgården som en fri yta där de själva kan välja vad de ska göra och med vem, bör intressera dagens lärare och lärarstudenter. Lä-

rarna betonar, enligt författarna, det pedagogiska rummet och undervisning som kan göras och görs på skolgården, medan eleverna betonar det sociala rummet och knappt alls berör något om undervisning. Eftersom barnens delaktighet i skolgårdens utformande är betydelsefull är elevernas beskrivning av skolgården i relation till hur lärarna uppfattar och beskriver den ett betydelsefullt resultat.

Sammanfattningsvis har författarna, i enlighet med deras intention, gett en bredare kunskap om skolgårdens historia och betydelse. De har fångat skolgårdens kontinuitet, förändring och betydelse på ett läsvärt sätt, vilket torde intressera flertalet läsare, exempelvis de som planerar och är ansvariga för skolgårdars utformning. Boken kan också med fördel användas i lärarutbildning då "den representerade", "den fysiska" och "den levda skolgården" påverkar och påverkas, vilket kan vara till gagn för både dagens och morgondagens lärare att ha kunskap om.

Karlstads universitet

ÅSA MELIN

Therese Nordlund Edvinsson, *Dynastins kvinnor: Företagarfamiljen Ekman under tidigt 1900-tal* (Lund: Nordic Academic Press 2017). 254 s.

I *Dynastins kvinnor* studerar ekonomhistorikern Therese Nordlund Edvinsson en gren av företagarläkten Ekman i Göteborg, med fokus på familjemedlemmarnas handlingsutrymme och maktordningen dem emellan. Nordlund Edvinsson vill därmed "väcka reflektioner kring hur familjelivet organiserades i en svensk företagsdynasti", med syftet att "vinna kunskap om mäns och kvinnors skilda förutsättningar i en företagsfamilj" (s. 189).

Dynastins kvinnor är en fallstudie av paret Johan och Hedda Ekman (f. Richert), deras barn samt barnens män/fruar. Johan Ekman var vd för handelshuset Ekman & Co som kring förra sekelskiftet främst var engagerat i export av trämassa och papper. Efter hans död 1919 tog sonen Carl över ledningen av företaget. Familjemedlemmarna (huvudsakligen männen) hade även en rad engagemang i bruk och andra företag under Ekmans kontroll. Personerna som studeras i boken hade även inflytande i politik och kulturliv.

Efter ett kortare inledande kapitel där studiens förutsättningar ges, följer fyra tematiska kapitel som undersöker hem och företagande samt söner, döttrar respektive äktenskap i familjeföretaget. De empiriska kapitlen avhandlas metodiskt, i en ordning som så att säga leder läsaren längre in i familjens privata sfär; följdriktigt avslutas boken med ämnen som kärleksbrev, uppvaktning och känslor. Kapitlen följer i stort sett samma uppläggning vad